

УДК 336.717

Шестопалова О.В.¹, Волобуєва І.О.²

¹ старш. викл. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр.ФЕУ – 417 НУ «Запорізька політехніка»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

Рейтинг кредитоспроможності визначається як оцінка ризику позичальника на основі чітких рейтингових критеріїв, на яких також ґрунтується оцінка ймовірності дефолту. Визначення рейтингу має включати опис ступеня ризику дефолту, що є типовим для позичальників цієї категорії, та критерії, які використовуються для цього рівня кредитного ризику.

Термін «рейтингова система» включає методи, процедури, системи контролю та збору даних, а також інформаційні системи, які сприяють здійсненню оцінки кредитного ризику, затвердженню внутрішніх рейтингів, визначенню якісних та кількісних оцінок ймовірності дефолту та збитків.

Очевидно, що необхідність змін усвідомлюють й органи банківського нагляду західних країн. На сучасному етапі кредитний рейтинг є основою системи управління кредитним ризиком. У рекомендаціях Базельського комітету з питань банківського нагляду щодо адекватності капіталу рівню ризику (Базель II) рейтингова система зайняла суттєву частину за підходом на основі внутрішніх рейтингів.

Основний принцип щодо підходу полягає в тому, що рейтингова система, механізми та процедури оцінки ризиків забезпечують якісну оцінку позичальника та операційних характеристик, диференціацію ризиків, точну та послідовну кількісну оцінку ризиків, що адаптовані до умов ринку банківських продуктів та практик окремих банків. Кожен орган банківського нагляду повинен розробити детальні процедури аналізу для отримання фактичних доказів того, що банківські системи управління та контролю є адекватною базою для застосування IRB-підходу - найдосконалішого та найскладнішого щодо оцінки адекватності рівня капіталу рівню ризику.

У теоретичному контексті необхідно розглядати і водночас розрізнати поняття рейтингу позичальника та рейтингу позики. Обидва цих поняття стосуються кредиту, однак якщо рейтинг позичальника цілком та повністю базується на його кредитоспроможності, то рейтинг позики враховує додаткові особливості конкретної кредитної угоди, такі як достатність та ліквідність застави, строк кредиту наявність гарантій та порук тощо. Кредитний рейтинг позичальника є більш загальним базовим показником порівняно з рейтингом позики. Так, провідні рейтингові агентства регулярно публікують не тільки кредитні рейтинги організацій, а й рейтинги їхніх зобов'язань з урахуванням індивідуальних умов цих зобов'язань.

Процес присвоєння кредитного рейтингу полягає в переході від декількох показників, властивих діяльності позичальника, до агрегованого значення одного показника, що характеризує клас кредитоспроможності. Поява рейтингу зумовлена необхідністю визначення єдиного показника, що має високий рівень інформативності при аналізі кредитоспроможності.

Кредитний рейтинг використовується банками для різних цілей, зокрема для:

- визначення вартості ресурсів (низький рівень кредитоспроможності збільшує надбавку за ризик, зменшуючи таким чином привабливість залучення коштів);
- формування резервів під можливі втрати за позиками;
- визначення лімітів кредитування;
- аналізу кредитного портфеля в розрізі класів кредитного рейтингу з метою оцінки кредитного ризику;
- винагороди кредитних працівників.

Основними документами банківського нагляду, що регламентують порядок розрахунку кредитного ризику в Україні, є нормативні документи Національного банку України, зокрема Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат

за кредитними операціями банків. Відповідно до положення, класифікація виданих позик та оцінка кредитного ризику здійснюються на комплексній основі: залежно від фінансового стану позичальника, оціненого із застосуванням підходів, що використовувалися у вітчизняній і міжнародній банківській практиці, спроможності позичальника погашати основну суму боргу і сплачувати банку відсотки та комісійні за договором.

Метою оцінки фінансового стану, згідно з положенням Національного банку України, є адекватне формування резерву під кредитні ризики - визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

З метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику аналітики банку мають проаналізувати стан кредитного портфеля.

Незважаючи на те, що перелік фінансових показників і порядок їх розрахунку банк визначає самостійно, можливий розподіл позичальників за їх фінансовим станом на три категорії: добрий, середній та поганий. Це значно підвищує достовірність визначення рівня кредитного ризику. Завдання ж банку - заздалегідь розрахувати та визначити, яка позика може в майбутньому стати проблемною. Слід також акцентувати увагу на суттєвій розбіжності визначення мети використання кредитного рейтингу в банківській практиці вітчизняних та іноземних банків.

Кредитний рейтинг, що розраховується західними банками, має інше змістовне значення, воно значно розширене та засноване на математично-статистичних розрахунках. Кінцевим результатом оцінки кредитоспроможності позичальника є не сам рейтинг, а показник вірогідності дефолту позичальника (probability of default, PD). Тому банки розвинутих країн застосовують побудову так званих матриць зміни кредитного рейтингу (transition matrix), за допомогою яких оцінюють вірогідність зміни класу кредитоспроможності з часом (інша назва - таблиця міграції рейтингу (rating migration)). Спочатку такі матриці набули широкого поширення в діяльності світових рейтингових агентств, а нині успішно використовуються й західними комерційними банками.

У вітчизняній банківській практиці склалася дещо інша ситуація. З одного боку, комерційні банки змушені розраховувати показники та нормативи кредитного ризику, відповідно до вимог НБУ. Ці показники не можуть бути дієвим інструментом управління кредитними ризиками, оскільки не лише не враховують відмінності, що об'єктивно виникають

під час діяльності позичальників, а й не спроможні визначити рівень ризику на найближчу перспективу. З іншого боку, необхідність щоденного моніторингу кредитного ризику змушує банки розробляти власні розрахункові методики. Це ускладнює роботу банку, збільшує документообіг та витрати праці. Зокрема, переважна більшість банків з іноземним капіталом вимушені розраховувати рейтинг двічі: відповідно до вимог НБУ та відповідно до внутрішніх банківських рейтингових систем.

Для забезпечення точності оцінок та належного рівня диференціації кредитних ризиків, доцільно запровадити дискримінантні моделі для позичальників різних видів діяльності у розрізі суб'єктів малого підприємництва, середніх (великих) підприємств. Для охоплення суб'єктів господарювання всіх видів економічної діяльності згідно з Класифікатором видів економічної діяльності (КВЕД) та забезпечення достатньої гомогенності груп позичальників виправдано була б розробка дискримінантних моделей для 8-10 груп видів економічної діяльності.

Для забезпечення повного та всебічного оцінювання кредитних ризиків необхідно враховувати результати інтегрального аналізу фінансового стану позичальників за методологією дискримінантного аналізу, їх спроможність обслуговувати зобов'язання, інформацію щодо якісних критеріїв кредитоспроможності (якість менеджменту, бізнес-плани, ситуація на ринках продукції тощо), стан обслуговування боргу та інші чинники, порядок визначення яких має наводитися у внутрішніх положеннях банків.

Від значення інтегрального показника фінансового стану, коефіцієнта покриття боргу та стану обслуговування боргу позичальнику присвоюється певна категорія якості за кредитом, якій відповідає діапазон показника ризику кредитної заборгованості. Певний рівень показника встановлюється банком самостійно за результатами додаткового аналізу якісних критеріїв відповідно до внутрішнього положення з оцінки кредитних ризиків. У цьому документі банки мають враховувати:

- якість менеджменту боржника;
- ринки збуту продукції та вплив факторів виробництва;
- додаткові галузеві ризики суб'єкта господарювання;
- якість систем контролінгу та корпоративного управління;
- висновки аудиторів щодо достовірності звітності боржника (за наявності);
- рейтинги боржника, встановлені міжнародними рейтинговими агентствами;

- динаміку інтегрального показника фінансового стану щонайменше за три останніх роки;
- показники консолідованої звітності;
- іншу об'єктивну інформацію щодо подій та обставин, які можуть вплинути на своєчасність і повноту погашення боргу.

У внутрішніх положеннях необхідно також визначити порядок переведення якісних показників у їх кількісні еквіваленти і кількісну диференціацію показника ризику кредиту у межах встановлених у таблиці діапазонів. Відповідальними за розробку та вдосконалення системи внутрішнього рейтингування у банках мають бути підрозділи «Контролю кредитних ризиків».

З метою вдосконалення системи внутрішнього рейтингування банк має документувати кількість проблемних кредитів (дефолтів) за окремими рейтинговими класами у розрізі окремих звітних періодів.

Реалізація окреслених пропозицій щодо вдосконалення оцінки кредитоспроможності юридичних осіб - позичальників уможливить присвоєння однакового класу позичальникам з однаковими показниками звітності незалежно від банку та регіону його розташування. Такий підхід дає змогу враховувати актуальні зміни й тенденції у параметрах фінансового стану позичальників, зокрема, через щорічну актуалізацію моделей інтегрального оцінювання.